

УДК: 327(477+470+571)

М.М. Рижков

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

А.С. Носенко

*аспірантка Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Останні десятиліття суспільство переживає глобальний перехід від індустріальної до інформаційної системи суспільних відносин. Для нового часу, нової епохи є характерним переосмислення майже всіх сфер життя, не винятком є і політика, а особливо - політична комунікація. Суспільство переглядає правила політичної взаємодії, її учасників – політичних акторів, і рівні на яких здійснюється політична комунікація. У результаті цих процесів з'являються політичні неологізми, збагачується суспільно – політичний лексикон зовсім новими словами: «електронний уряд», «кіберзагрози», «кібертероризм», «електронний уряд», «соціальні мережі» та ін.

Політична комунікація – є невід'ємною частиною політичної системи. Політична комунікація є характерними явищем для всіх держав світу і вона

постійно зазнає змін із-за глобальних процесів політичної модернізації, прогресу у сфері інформаційних технологій, появи нових засобів масової інформації та комунікації, та формування єдиного інформаційного простору. Політична система ускладнюється, з'являються нові актори, нові форми політичної боротьби і політичного впливу, змінюються традиційні ролі політичних інститутів та ЗМІК. Як результат трансформується і ускладнюється система соціально-політичної комунікації, змінюється її роль у політичному процесі.

Ключові слова: політика, комунікація, політична комунікація, медіа, суспільство, ЗМІК, політичні актори, система, парадигма.

Дослідження поняття «політичної комунікації» є сьогодні дуже популярним, але одночасно дуже складним та багатограним, оскільки велика кількість суміжних дисциплін займаються вивченням політичної комунікації.

Дослідження політичної комунікації можна назвати своєрідною традицією, яка бере початок ще з Давньої Греції та реалізована у працях Платона та Арістотеля.

Політична комунікація, як явище суспільного життя та інструмент управління соціумом, досліджувався філософами Античності. Ціль політичної комунікації у Платона – це уніфікація масової свідомості та досягнення політичного єднання громадян «ідеальної держави». Як спілкування заради загального добра трактував політичну комунікацію Арістотель.

До ХХ ст. різноманітні аспекти політичної комунікації досліджувалися у рамках процесу взаємовідносин держави та суспільства. Ідеї Ш. Монтеск'є, Дж. Локка, Дж. Мільтона мали великий вплив на процеси розвитку і принципи функціонування політичної комунікації у країнах Заходу.

У рамках марксистської парадигми політична комунікація розглядається як інструмент розповсюдження і насадження у суспільстві певної ідеології, ідей та цінностей певних соціальних груп, а саме володарюючого класу.

Але до сих пір наука не дала точного визначення поняттю «політичної комунікації». Німецькі дослідники П. Донгес та О. Яррен вважають, що причиною цього можуть бути складові елементи поняття політична комунікація, тобто – політика і комунікація, що вже є самодостатніми поняттями, та не потребують розширення або звуження свого сенсу [1].

Початком вивчення політичної комунікації вважають дослідження пропаганди у період Першої світової війни. Початком комплексних досліджень політичної комунікації можна вважати ідеї та праці Г. Лассуелла 20-х – 40-х років ХХ ст. Фундаментальні роботи у цій сфері, так само як і сам термін «політична комунікація», з'явився в кінці 40-х років – на початку 50-х років. Відокремлення дослідження політичної комунікації у самостійний напрямок на межі соціологічних та політичних наук було викликано демократизацією політичних режимів у другій половині ХХ ст., а також розвитком кібернетичної теорії, виникненням і збільшенням ролі нових комунікаційних систем та технологій. Звісно це пов'язано і з використанням формалізованих методів системного аналізу, яке відбувається у 50-ті – 60-ті роки – у період становлення загальної теорії систем як міждисциплінарної логіко-методологічної концепції дослідження складно – сконструйованих об'єктів різної природи, а також стрімким розвитком кібернетики – області знань, що вивчає найбільш загальні закономірності процесів інформаційного обміну та управління в різноманітних системах [2].

«Політику неможливо уявити без комунікації» – так вважає німецький дослідник політичної комунікації В. Шульц. На його думку, зв'язок є настільки тісним, що автор схиляється до того, що можна давати визначення політиці через поняття комунікації [3]. У цьому ж напрямку вбачають політичну комунікацію О. Яррен та Х. Бонфаделлі: «...центральний механізм у формулюванні, поєднанні, створенні та реалізації рішення, що повинно об'єднувати. Таким чином комунікація є не тільки частиною політики. Комунікація є самою політикою» [4].

Відомий німецький соціолог ХХ ст. Карл Дойч висловлював свою думку у ще більш широкому сенсі і був переконаний, що політична комунікація могла би бути центром усієї політології, а політичні системи трактувалися б тоді, як великі комунікаційні мережі [5].

Представник французької політико – соціологічної школи Ж.-М. Коттре порівнював політичну комунікацію, а саме її головну мету у житті суспільства, зі значенням кровообігу для людського організму. Схожу думку з французьким дослідником мав і К. Дойч, який називав політичну комунікацію «нервовою системою державного управління», вважаючи політичне повідомлення фактором, що зумовлює політичну поведінку.

Дати одне визначення політичній комунікації дуже важко, оскільки це поняття, що постійно змінюється під впливом нових суспільно-політичних процесів, тенденцій розвитку та глобальних настроїв.

Зігфрід Вайшенберг дає коротке визначення політичній комунікації, одночасно називаючи трьох головних політичних акторів: «Під політичною комунікацією треба розуміти відносини між політичною системою, системою ЗМІК та суспільством» [6].

П. Фільцмаєр описує політичну комунікацію, як інтерактивний процес між тими, хто керує і тими, ким керують [7]. Його погляд базується на роботах таких соціологів, як М. Вебер, Т. Парсонс, К. Мангейм. Вони уявляли політичну комунікацію, як процес соціальної взаємодії між «керуючими» і «керованими».

Дослідниця Барбара Пфетч переконана, що політична комунікація проявляється у чітко структурованій комунікаційній системі, що знаходиться на межі між політикою та ЗМІ, що виконує функції продукування і обробки політичних заяв та новин [8].

Велика кількість дослідників займаються проблемою політичної комунікації. Особливо останні десятиріччя дослідження почастишали. Це пов'язано з тим, що відносини між політикою та комунікацією стали набувати нових форм та нової якості. У більшості досліджень висхідною точкою аналізу політичної комунікації є спостереження з приводу змін ЗМІК та їх ставлення до політики. Одні дослідники негативно ставляться до впливу телебачення та Інтернету, тенденцій комерціалізації та американізації політичної комунікації. Інші, навпаки, вказують на позитивні процеси модернізації та глобалізації, що створюють нові форми політичної комунікації, які пропонують нові види політичної та громадської активності.

Зміни насамперед пов'язані з тим, що ЗМІК розвиваються дуже швидкими темпами, проникають у всі сфери життя і абсорбують все більше уваги. Таким чином ми спостерігаємо постійно прогресуючу медіалізацію суспільства, і особливо це стосується політичної сфери. Зміни відбуваються завдяки технічному розвитку медіа, а також комерціалізації та глобалізації системи медіа, яка прискорилася після 1980 року.

Уже з приходом електронних медіа у першій половині минулого століття, політична комунікація набула зовсім іншого характеру. Радіо та телебачення передають інформацію на великі аудиторії та створюють публічність неймовірних масштабів. Телебачення починає пропонувати своїм глядачам візуальні образи з усього світу, та й ще у форматі «наживо». Ще більші наслідки для політичної комунікації були пов'язані з надшвидким поширенням Інтернету. Запропоноване бачення М. Маклюєном та його роботою «Глобальним селом» стають реальністю.

Інша група дослідників впроваджує ідею – розглядати політичну комунікацію з точки зору політичних акторів. У цьому контексті роль комунікації у політичних процесах: вираження своєї позиції, вплив ЗМІК на волевиявлення громадян та на громадську думку у державі [9].

Деякі вчені, як Брайан МакНаір центральною точкою своєї інтерпретації поняття політичної комунікації робить політичних акторів. І одразу зауважує, що необхідно чітко розуміти, хто такі політичні актори. Так поруч з індивідуальними політичними акторами також діють колективні політичні актори – групи, об'єднання, організації. «Політичний актор – це такий суб'єкт, який має певну політичну роль, тобто який задіяний у загально – обов'язкових рішеннях про розподіл влади або ресурсів» [10].

Узагальнимо інформацію, політична комунікація – це комунікація, що висловлюється політичними акторами, яка одночасно є спрямованою на них, і містить у собі їх стиль, знання, мотиви, цінності та орієнтири.

Політична комунікація відбувається на двох рівнях: макрорівні та мікрорівні. Але сьогодні вже починають виділяти і третій рівень – мезорівень, який має тимчасову

функцію та певні цілі у своїй політичній комунікації. Розглянемо рівні політичної комунікації:

1. *Мікрорівень*: соціальний рівень дії індивідуумів та соціальних груп, які не мають власного статусу політичних акторів. Одиницями аналізу виступають політичні погляди, цінності, комунікаційні та виборчі позиції. Доступ до цього рівня найчастіше забезпечують емпіричні опитування. Дослідженню мікрорівня приділяли увагу такі вчені, як: Г. Лассуелл, Л. Фестінгер, У. Ліппман, Б. Берельсон.

2. *Мезорівень*: соціальний рівень дії організацій та інституцій. На цьому рівні йдеться про дії деяких організацій як колективних або корпоративних акторів. Ці колективи як правило обмежені якимось терміном існування та створюють свої специфічні правила або навіть порядок.

3. *Макрорівень*: також загально – суспільний рівень дії. Покликаний концептуально відображати зміст та тенденції розвитку процесів інформаційного впливу і взаємодії суб'єктів політики на рівні політичної системи, і суспільства в цілому. Н. Вінер, Д. Істон, Г. Алмонд, Р.-Ж. Шварценберг досліджували феномен політичної комунікації на макрорівні.

Отож, політична комунікація завжди здійснюється на цих трьох рівнях, але за певних умов та обмежень, які встановлює суспільство. Обмеження постійно змінюються. До найголовніших обмежень німецький дослідник Ульріх Вік відносить [11]:

1. Публічність та громадськість – повинні бути прописними нормами у демократичному суспільстві.

2. Система ЗМІК – впливає на форму та якість політичної конкуренції.

3. Конкурентна ситуація політичних акторів, що діють на політичній арені – впливає на специфіку політичної комунікації.

4. Нові інформаційно-комунікативні пропозиції, що підсилюватимуть конкуренцію – створюватимуть новий простір для політичної комунікації.

5. Складність явища політики як такого.

Як ми бачимо політична комунікація залежить від багатьох факторів та складових частин, найголовнішими з яких є політика та ЗМІК. Для того, щоб повністю зрозуміти поняття політичної комунікації розглянемо парадигми співвідношення політики та ЗМІК один до одного [12].

1. *Парадигма розподілу влади.* ЗМІК вважаються четвертою гілкою влади. Відбувається протиставлення ЗМІК, як контролюючої інстанції, до інших трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової. Ця правова теорія була запропонована Дж. Локком, сам термін ввів Ш. Монтеск'є. Виконання цієї контролюючої функції припускає економічну незалежність, яка створює між сферою політики та ЗМІК відносини у форматі автономії та певної дистанції.

2. *Парадигма інструменталізації.* Характерним для цієї парадигми є відносини у форматі «залежність – домінування» між політичною системою та ЗМІК. Домінантні відносини ґрунтуються на функції керування однієї системи над іншою. Розрізняють два напрямки розвитку цієї парадигми:

- *Переважання ЗМІК.* Теза домінування ЗМІК над політичною системою представлена роботами таких дослідників як Е. Ноель – Нойман, Г. Кепплінгер та Г. Оберрейтер. Хоча двостороння залежність обох систем не заперечується, але одночасно береться до уваги зростаюча сила впливу ЗМІК на політичну систему, особливо

телебачення. Залежність політичних інституцій від ЗМІК зростає, а самі ЗМІК перетворюються на політичну владу, які не тільки реагують на політичну систему, а все більше самі діють прямо на арені, і непрямо сприяють певним процесам [13].

• *Переважає політика.* Контраргументом у цьому випадку є втрата автономії ЗМІК. Із-за соціально-економічних конфліктів політична система знаходиться по відношенню до громадян під дуже високим тиском своїх повноважень і робить ЗМІК управлінським інструментом. До інструменталізації ЗМІК належать: прямі та непрямі акти впливу на ЗМІК, створення пресс - служб, відбувається професіоналізація політичних зв'язків з громадськістю, створення переконливих PR-стратегій [14].

3. *Парадигма взаємозалежності та симбіозу.* Сьогодні домінує погляд у науці, що між медіа-системою та політичною системою існує комплексна взаємодія з різносторонніми залежностями та процесами пристосування. Основною моделлю відносин між політичною системою та системою ЗМІК виступають відносини обміну: інформація в обмін на гласність, та навпаки. Політична система залежить від розповсюдження інформації зі сфери політичної системи, а ЗМІК в свою чергу залежать від політичної системи, яка їм і надає цю інформацію. Таким чином утворюється дієва система, що встановлюється політичними акторами та процесом інтеракції, а стабілізується завдяки прийнятим ролям та правилам [15].

Політична комунікація – дуже складний процес передачі інформації між політичною системою до соціальної системи, на яку впливають процеси глобалізації та трансформації у світі, а також у медіа-просторі, який є невід'ємною частиною політичної комунікації.

Література

1. Jarren Otfried. Politische Kommunikation in der Mediengesellschaft : eine Einführung / Otfried Jarren, Patrick Donges. - Wiesbaden : VS, Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. – 381 с.
2. Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития / Грачев М.Н. – М. : Прометей, 2004. – 328 с.
3. Schulz Winfried. Politische Kommunikation: Theoretische Ansätze und Ergebnisse empirischer Forschung / Winfried Schulz. – Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. – 393 с.
4. Jarren Otfried. Einführung in die Publizistikwissenschaft / Otfried Jarren, Heinz Bonfadelli, Gabriele Siegert. – Bern : UTB/BRO, 2005. – 628 с.
5. Deutsch Karl W. The Nerves of government / Deutsch Karl W. – New York: Free Press, 1966 – 316 с.
6. Weischenberg Siegfried. Handbuch Journalismus und Medien / Siegfried Weischenberg. – Konstanz : UVK –Verl. – Ges., 2005. – 500 с.
7. Filzmaier Peter. Politik und Medien - Medien und Politik / Peter Filzmaier. – Wien: WUV, 2006. – 245 с.
8. Pfetsch Barbara. Politische Kommunikationskultur: politische Sprecher und Journalisten in der Bundesrepublik und den USA im Vergleich / Barbara Pfetsch. – Wiesbaden : Westdt. Verl., 2003. – 273 с.

9. Glasser Theodore L. Public Opinion and the Communication of Consent / Theodore L. Glasser, Charles T. Salmon. – New York: Guilford Press, 1995. – 475 c.
10. McNair Brian. An introduction to political communication / Brian McNair. – New York: Routledge, 2003. – 250 c.
11. Wiek Ulrich. Politische Kommunikation und Public Relations in der Rundfunkpolitik: Eine politikfeldbezogene Analyse / Ulrich Wiek. – Berlin: Vistas, 1996. – 280 c.
12. Sarcinelli Ulrich. Politische Kommunikation in Deutschland : Medien und Politikvermittlung im demokratischen System / Ulrich Sarcinelli. – Wiesbaden: VS-Verl., 2011. – 406 c.
13. Kepplinger Hans Mathias. Politikvermittlung / Hans Mathias Kepplinger. Wiesbaden: VS, Verlag für Sozialwissenschaften, 2009. – 207 c.
14. Schatz Heribert. Politische Akteure in der Mediendemokratie. Politiker in den Fesseln der Medien? / Schatz Heribert, Rössler Patrick, Nieland Jörg-Uwe. – Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2002. – 375 c.
15. Röttger Ulrike. PR-Beratung in der Politik : Rollen und Interaktionsstrukturen aus Sicht von Beratern und Klienten / Ulrike Röttger. – Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011. – 200 c.

The last decades of global society is experiencing a transition from an industrial to an information system of social relations. In modern times, a new era is characterized by rethinking almost all spheres of life without exception is politics, and especially – political communication . Society is reviewing the rules of political engagement, its members – the political actors and the level at which the political communication . As a result of these processes, there are political neologisms , enriched socio - political lexicon entirely new words : "e-

government", "Cyber Threat", "cyberterrorism", "e-government", "social media" and others.

Political Communication – is an integral part of the political system. Political communication is typical for all countries in the world and it is constantly changing due to global processes of political modernization, progress in information technology, the emergence of new media and communications, and the formation of a common information space. The political system is complicated, new actors, new forms of political struggle and political influence, changing the traditional role of political institutions and mass-media. As a result, transformed and complicated system of social and political communication is changing its role in the political process .

Keywords: politics, communication, political communication, media, society, mass-media, political actors, the system paradigm.

Последние десятилетия общество переживает глобальный переход от индустриальной к информационной системе общественных отношений. Для нового времени, новой эпохи характерно переосмысление многих сфер жизни не исключением является и политика, а особенно – политическая коммуникация. Общество пересматривает правила политического взаимодействия, ее участников – политических актеров, и уровни на которых осуществляется политическая коммуникация. В результате этих процессов появляются политические неологизмы, обогащается общественно-политический лексикон совершенно новыми словами: «электронное правительство», «киберугрозы», «кибертерроризм», «электронное правительство», «социальные сети» и др.

Политическая коммуникация – является неотъемлемой частью политической системы . Политическая коммуникация характерны явлением для всех государств мира и она постоянно претерпевает изменения из-за глобальных процессов политической модернизации, прогресса в области информационных технологий, появления новых средств массовой информации и коммуникации, и формирование единого информационного пространства. Политическая система усложняется, появляются новые актеры, новые формы политической борьбы и политического влияния, меняются традиционные роли политических институтов и ЗМИК. Как результат трансформируется и усложняется система социально-политической коммуникации, меняется ее роль в политическом процессе.

Ключевые слова: политика, коммуникация, политическая коммуникация, медиа, общество, ЗМИК, политические актеры, система, парадигма.